

Ibsen Oyunlarında Kalıtım ve Çevrenin Etkisi: Ölümü Seçenler

Abdullah Semercioğlu*

Gönderim Tarihi: 15.04.2021 – Kabul Tarihi: 25.05.2021

Özet

Realizmin bir kolu olarak değerlendirilen natüralizmin etkisinde oyunlar yazan Henrik Ibsen, doğa bilimlerinden etkilenmiş ve dönemin toplumunu gözlemleyerek oyunlarına aktarmıştır. Özellikle Darwin'in kalıtım ve çevreye bağlılık üzerine düşüncelerinden etkilenerek yazdığı oyunları, çevreye uyum sağlayamayan karakterlerin ölümüyle sonuçlanır. Karakterler kimi zaman kalıtsal bir hastalık kimi zaman doğal yollarla ölürken, bazı karakterlerin kendi kararıyla ölümü tercih ettiği görülür. Çevrenin etkisi veya kalıtsal hastalıkların ağırlığını taşıyamayarak çıkmaza giren karakterler, bu çıkmazdan çıkış yolu olarak hayatlarına son vermeyi seçerler. Bu çalışmada, Ibsen oyunlarında çevrenin etkisi ve kalıtım unsurlarına değinilerek, geçmişlerinin ve/veya atalarının günahlarını yanlarında götürerek süregelen döngüye son vermek için ölümü seçen karakterler ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Henrik Ibsen, Natüralizm, Kalıtım, Doğal Seçilim, Ölüm

* Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dramatik Sanatlar Tezli Yüksek Lisans Bölümü Öğrencisi
semerciogluabdullah@gmail.com – ORCID NO: 0000-0002-9539-4940

The Impact of The Environment and Heritage In Ibsen Games: Those Who Choose Death

Abdullah Semercioğlu

Sending Date: 15.04.2021 – Acceptance Date: 25.05.2021

Abstract

Henrik Ibsen wrote his plays under the influence of naturalism that is widely regarded as a branch of realism. Inspired by natural sciences, he observed society and narrated these observations into his plays. Among his plays, especially those written under the influence of Darwin's thoughts on inheritance and environmental dependence end up with the deaths of the characters who fail to fit in the environment. Some characters die in natural ways or some of inherited diseases whereas some others choose death by their own will. They become unable to carry on with the weight of environmental impact or hereditary diseases and come to a deadlock. At the end, they choose to end their life as a way out of this dead-end. Based on the environmental impact and hereditary elements in Ibsen's plays, this study focuses on the characters that choose death to end a vicious circle, bringing the sins of their pasts and/or ancestors away with themselves.

Keywords: Henrik Ibsen, Naturalism, Heredity, Natural Selection, Death

Giriş

Endüstri devrimi sürecinde 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da toplumsal, bilimsel ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle insan gücünün yerini makineler almış, işsizlik ve beraberinde yoksulluk artmıştır. Bu süreç, toplumdaki çıkar ve kazanç algısını vahşileştirmiş, yaşayış biçimi yeni sorunlar eşliğinde hızlı bir değişime uğramıştır. Bir yandan da bilimsel alandaki gelişmeler ile birlikte sanat yaklaşımları farklı bir yöne doğru evrilmeye başlamıştır. Darwin'in, kalıtımın etkileriyle bağlantılı olarak türlerin kökeni ve doğal seleksiyon üzerine gerçekleştirdiği çalışmaları, felsefede Auguste Comte'nin pozitivist toplum görüşü ve Hippolyte Taine'nin ırk, ortam, zaman kuramı düşüncelerinin yazın alanında etkili olduğu görülür. Bu gelişmeler tiyatrunun da bakış açısını ve yönelimini etkileyerek günümüze kadar uzanan büyük değişimlerin yolunu açmıştır. Böyle bir ortamda, dönemin etkili düşüncesi olan romantik akımın burjuvaya hitap eden konularının önemini yitirmesiyle, toplum sorunlarına yönelik realizm akımı ortaya çıkmıştır.

"Tiyatroda gerçekçiliğin öncüleri olan düşünürler, bu yeni akımın ortaya çıkışını romantizme tepki olarak açıklamışlardır. Romantizm, yaşamdan kopukluğu, toplum sorunlarına karşı ilgisizliği, hastalıklı duygusallığı ve yapaylığı ileri sürülerek eleştirilmiştir." (Şener, 2010: 163)

Realistlerin, topluma ve insana egemen olan, onu iç ve dış çatışmalara iten toplum yapısını yansıtmaya çabasında olduğu görülür. Toplum

sorunlarına yönelik realistler, bilimi temel olarak alıp, bilimin tarafsızlığıyla gerçeği ortaya koymaya ve insanların düşünüp tartmasına, vicdan muhasebesi yapmasına odaklanır.

Realizmin daha katı kurallara sahip bir kolu olarak değerlendirilen natüralizm ise, başlangıçta aynı anlamda kullanılsa da süreç içinde bazı özellikleri ile realizmden ayrılmıştır. Natüralizmde sanatçı, eserine bir bilim insanı gibi yaklaşmalı, olaylara müdahale etmemeli, sadece gözlemlemeli ve gerçekleri yorum yapmaksızın ortaya koymalı; bunu yaparken de ahlaksal yargılardan uzak durmalıdır. Natüralizmde de, realizmde olduğu gibi gerçekler tüm şeffaflığıyla ele alınır ancak farklı olarak, idealize edilmeden veya seçici olmaksızın her şeyin gözler önüne serilmesi düşüncesi savunulur. Realistler ise natüralistlerin ahlak dışı olanı da ele almasına karşı çıkarak, topluma karşı sorumlu olduklarını savunurlar.

"Doğalcı eğilim içinde olan yazar ve düşünürler insanı bir doğa parçası gibi madde yanı ile ele alır, bu maddeyi bilim yöntemi ile incelemeye özen gösterirler. Gerçekçi eğilimli yazar ve düşünürlerin ise, toplumsal ilişkilere ve toplum sorunlarına önem verdikleri, toplumu ve insanı karmaşık bir bütün olarak ele aldıktan, toplumsal sorumluluğa dikkati çektikleri görülür. Doğalcılar, ahlak ve töre kurallarına aykırı da olsa, doğal gerçeğin hiç saptırılmadan serimlenmesinden yanadırlar. Gerçekçiler ise topluma ve insana egemen olan, onu iç ve dış çatışmalara iten toplum yapısını

da yansıtma çabası içine girmişlerdir.”
(Şener, 2010: 176-177)

Natüralist yazarlar, doğa bilimlerini kendilerine rehber olarak seçerek, bilimin ışığında ilerlemeyi tercih etmişlerdir. Doğa bilimlerinin evreni ele alışı gibi, natüralistler de sanata bir bilim insanı gibi yaklaşarak insanı çevreleyen gündelik yaşamın gerçekliğini sorgulamaya çalışmışlardır. Öyle ki natüralistlerin yarattıkları karakterler çevreye öylesine bağlıdır ki, hikâye bir anlamda yazardan koparak “kendi zorunlu sonucuna doğru yürür” (Yetkin, 1967: 57).

Aynı yüzyılda ortaya çıkan, Darwin’in türlerin kökeni ve doğal seleksiyon üzerine çalışmaları da natüralizmin doğmasına zemin hazırlayan iticilerden biri olmuştur. Kalıtsal özellikler ve çevre faktörü kişiyi kısıkırak bağlar ve bu durum dramatik bir yazgı niteliği taşır (Şener, 2010: 180). Buna göre, insan, önceden belirlenmiş alinyazısından kurtulamayan, soyaçekime ve çevreye bağlı bir varlıktır. Çevre faktörü ve koşullara karşı bir çatışma içine girilir ve uyum sağlayabilen hayata tutunur. Böylece kendi kalıtsal özelliklerini sonraki nesillere aktarabilecektir.

“Charles Darwin, Türlerin Kökeni (1859) adını verdiği, bulunduğu çağa şok etkisi yapan büyük çalışmasında, ancak YAŞAMIN KOŞULLARINA DAYANABİLEN’in yaşamını sürdürebildiğini, doğadaki sürekli çatışmada GÜÇLÜ OLAN’ın ayakta kalabildiğini ve bu çatışmalar içinde ÇEVREYE UYABİLEN’in doğadaki gelişmeye ayak uydurabileceğini belirtmiştir.” (Nutku, 2001: 107-108)

Darwin’in evrim kuramı ve doğal seleksiyon düşüncesi dönemin yazarlarını oldukça etkilemiştir. Başta Ibsen, Strindberg gibi yazarlar, natüralizmin etkisiyle yazdıkları oyunlarla büyük etkiler yaratmışlardır ve günümüzde de hala güncelliğini korumaktadırlar. Ibsen, *Türlerin Kökeni*’nin çevirmeni ile olan arkadaşlığı sayesinde Darwin’e ait görüşleri öğrenme fırsatı bulur (Keskin, 2012: 26).

“Doğal seçim, birey üzerine tümüyle işler ama sadece kalıtsal özellikler bir sonraki nesle aktarılabilir. Sonuç olarak yaşadıkları ortama uyum konusunda daha başarılı olan bireylerini hayata kalabilme, ergenlik yaşına ulaşabilme ve üreme olanakları yönünden daha avantajlı olmaları dolayısıyla elverişli özellikler bir sonraki nesle aktarılır ve daha yaygın hale gelir.” (Sevim, 2010: 52)

Hem realistler hem de natüralistler çevresel faktörlerin önemini vurgulamaktadırlar. Çevre, insanın davranışlarını belirleyen ve onu tamamlayan bir etkiye sahip olmakla birlikte, yazgısı da yine çevrenin getirmiş olduğu yasalarla belirlenir. Uyum sağlayabilenlerin hayatta kalabileceği bir çevre, insanı doğduğu andan itibaren sarar ve bu mücadelesi ömrü boyunca devam eder. “Çevre koşullarının yazgısal kesinliği, çevresiyle çatışan insanın çabasına dramatik bir anlam katmıştır.” (Şener, 2010: 180)

Aynı zamanda dış etmenler kadar insanın iç etmenlerinin de altı çizilmiştir. İnsanı saran iç ve dış etmenlerin -kalıtım ve çevreye bağlılığın- oyun kişilerinin üzerinde yarattığı etkinin

odağında ortaya çıkarılan natüralist ve realist oyunlarda, *“Toplumda gözlemlenen amaçsız savaşım, doğanın temel yasası olarak sergilenir.”* (Şener, 2010: 167). Doğa yasalarının etkisi altında olan insan, çevrenin ve kalıtımın ürünüdür. İnsanın kalıtım ve çevre koşullarına olan bağıyla mücadelesi, oyun yazarları için yeni bir malzeme olmuştur.

“Darwin’in kalıtımla gelen özellikler üzerinde durmuş olması, kalıtım yasalarının saptanması da oyun yazarını etkilemiştir. Kalıtım bir iç koşul olarak kişiyi kısıklara bağlıyor ve tıpkı çevre koşulu gibi dramatik bir yazgı niteliği taşıyordu.” (Şener, 2010: 180)

Natüralist oyunlarda kalıtım ve çevre etkilerinin, sıklıkla aile yapısı üzerinden ele alındığı görülür. Ibsen’in natüralist oyunlarında kalıtım ve çevre yasalarının karakterlere olan etkisi önemli vurgulardan biridir.

1. Ibsen

Ibsen (1828-1906), realizmin önemli temsilcileri arasında anılır. Natüralizmi realizmden ayrı değerlendiremeyeceğimiz gerçeğini göz önünde bulundurarak, Ibsen’in natüralizmin de öncülerinden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. *“Norveçli yazar Henrik Ibsen, başı doğalcılıkta elleri gerçekçilikte olan bir yazardır.”* (Nutku, 2001: 144). Bu iki akımın en net farkı olan “eleştirmek” ve “yorumsuz kalmak” terazisinde gerek oyunları arasında, gerek bir oyunun içinde gidip gelen Ibsen, ilk oyunlarını nazım türünde ve fantastik, destansı konular çerçevesinde yazdıktan sonra, gerçekçi düşünceye yönel-

miş ve bu yönde ilerlemiştir. Auguste Comte’un pozitivist düşüncesinden etkilenerek, gerçeklik unsurunu gözlem ve deney yoluyla oyunlarına aktarmıştır. *“Deney düşüncesi, yazarların kendi deneyimlerini yapıtlarına yansıtmalarına neden olmuştur. Bu otobiyografik yazarlar, çevrelerindeki ve kendi özel yaşamlarındaki olayları, birer sorun olarak yapıtlarına aktarmışlardır.”* (Nutku, 2001: 118). Çağına tanıklık eden oyunlarında kendi hayatındaki deneyimlerini de yazıya aktararak, *“otobiyografik yazarların başında yer alır.”* (Nutku, 2001: 111). Yazdığı karakterlerin iç devinimi ve psikolojik derinliği, yaşadığı çağın toplumsal gelişmeleri ile insanın çatışmasını iyi analiz etmesindedir.

“Ibsen, karakterlerinin akıllı, cesur, sabırlı, inançlı ve dirençli olmalarını bekler; ona göre ancak böyle olduklarında kendilerinin ve toplum hayatının gerçekleri ile yüzleşebileceklerdir.” (Öndül, 2007: 154).

Fransız yazar Eugène Scribe’in “iyi kurulu oyun” düşüncesinden etkilenmiş olsa da bu yöntemi geliştirerek, tartışma ortamı yaratır. Bernard Shaw bu durumu şöyle açıklar:

“Eskiden iyi kurulu oyun denilen şeyde ilk perdede serim, ikinci perdede durum, üçüncü perdede çözüm görürdünüz. Şimdi serim, durum ve tartışma var; oyun yazarının sınıdığı yer, işte bu tartışmadır.” (Aktaran: Sevim, 2010: 48)

Çağın toplumsal düşüncesinin, Ibsen oyunlarına olan doğrudan etkisi nedeniyle öncelikle toplumda önemli bir yeri olan aile yapısına değinmek yerinde olacaktır. Dönemin aile yapısında

belirgin bir şekilde ataerkil baskıcı bir yapı göze çarpar. Toplumun değer yargıları, gelenekler ve ahlak anlayışı kadın erkek arasında bir uçuruma neden olur. Kadının üzerine yeni görevler ve sorumluluklar yüklenir. Kadın, bu görev ve sorumlulukların sınırları içinde, özgür birey olabilecek zemini bulamaz. Öncelikle kadın, eş seçiminde özgür iradesini kullanamaz. Ailesinin uygun gördüğü bir evliliğe mahkûm edilir –Ibsen’in annesinin de babasıyla olan evliliği buna bir örnek sayılabilir– Aile kurumunun ayakta kalabilmesi için dinsel töreler ve geleneklere, toplumun ahlak kurallarına ihtiyaç duyulur. Kadından, kocasına itaat etmesi, çocuklarını topluma uygun bir şekilde yetiştirmesi, evinin düzenini sağlama-sı beklenir ve kadın, dünyanın kötülüklerinden uzak, – hem kendisini hem de çocuklarını koruyacak olan – “ev” olgusuyla ilişkilendirilir ve kadın evin içinde hapsolür. Ancak burada önemli olan, toplumun da, çocuğun sorumluluğu üzerinde hakkı olmasıdır. Bu bağlamda, Ibsen oyunlarında kadınların yaptıkları hatalar sonucunda hem kocalarının hem de toplumun tepki-siyle karşılaştığını görürüz. Maddi konular evin erkeğinin himayesindedir. Para, miras yoluyla erkek çocuklarına ya da erkek çocuğu olmadığı takdirde kızlarına değil damatlarına geçer. Böylece kadın evin erkeğinin para ile elde ettiği güce uymak zorunda kalır. Erkek sadece maddi bir güce değil aynı zamanda karısı üzerinde de güçlü yetkilere sahiptir. Kadın, kocasının haberi olmadan herhangi bir konuk davet edemez, para işleri ile ilgilenmez ya da borç alıp veremez. Erkek, aile içinde hem baba hem de koca figürü olarak gücü temsil eder ve bu güç, annenin doğurganlığının gücünden üstün tutularak soyun

babadan geçmesinin önemi vurgulanmaktadır. Çocuk, annesinden hayatı, babasından ise kimliği edinir. Bu anlamda değerlendirecek olursak aile yapısı aşk ve tutku bağlarından çok, toplumsal ve dinsel kurallar üzerinden anlamlandırılan bir yapı olarak karşımıza çıkar. Ibsen oyunlarında ise genel olarak toplumun kutsallaştırmış olduğu evlilik kurumunda gizli kalmış olan ve dönemin aile yapısına zarar vereceğine inanılan sınırların altı çizilir. (Akpınar, 2013: 149-176)

Çevresine en iyi uyum sağlayabilenin hayata tutunabildiği gerçeği Ibsen oyunlarında da karşımıza çıkar. Karakterleri dönemin toplumsal koşullarıyla çatışma haline girer ve bu çatışmanın sonucunda yenik düşerler. Ibsen oyunlarında, “*Gerilim liberal düşüncenin özgürlükçü tavrı ile kapitalist sistemin getirdiği baskıcı tavırdan doğmaktadır.*” (Öndül, 2007: 156). Ataerkil yapı, toplumsal ahlak kuralları kişiyi sarmalar ve bu durum neticesinde karakterlerin dramatik aksiyonu oluşur.

Aynı zamanda Darwin’in öne sürdüğü fikirler, insanın dünya üzerindeki önemini sıradanlaştırmıştır. “*Darwin soyluca bir şekilde, insanlığın doğadaki alfabe içerisindeki harflerden sadece biri olduğunu algıladı.*” (Aktaran: Keskin, 2012: 27) Doğal olarak insanın dünyanın merkezinden kopup sıradanlaşması ise toplumun her kesimini etkilemeye başlamıştır. Kadın hakları seslerinin yükseldiği bir dönemde Darwin’in fikirleri, toplumda ekstra bir etki yaratmış ve bu etki erkeğin otoritesini sarsmıştır.

Ibsen, oyunlarını ait olmadığı bir çevreye uyum sağlamaya çalışan karakterler üzerine kurar:

“Denizden Gelen Kadın” oyununda Ellida karakterinin kendi ortamından uzakta bir karakter olarak yeni ortamına uyum sağlama çabası, “Bir Halk Düşmanı” oyununda Dr. Stockmann’ın idealleri uğruna toplum baskısına karşı duruşu, “Hedda Gabler” oyununda Hedda ve “Nora, Bir Bebek Evi” oyununda Nora’nın toplumun dayattığı kadın kimliğine uymayı reddetmesi, “Rosmerler” oyununda Rosmer’in temsil ettiği dinin çarpıklıklarını sorgulaması ve geçmişten gelen düşünceleriyle çatışması örnek olarak verilebilir.

Bir anlamda Ibsen, oyunlarında modern insanın modern yaşam koşullarına uyum sağlama çabasına yer verir; doğadan ve doğa yasalarından koparak, doğanın yerine inşa ettiği yaşam alanları ve kendi ürettiği yasalara bağlı kalarak ait olduğu çevreden uzaklaşan insanı, doğaya ait olan unsurlarla bezeyerek çatışma yaratır; Ellida’nın “denizden gelen” olması denize ait olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkarken, Nora’nın kocası tarafından “küçük tarla kuşu” olarak adlandırılması, Hedvig’in “yaban ördeği” ile özdeşleşmesi ya da oyunlarının mekan seçimleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, Ibsen’in doğayla olan bağına açık bir şekilde göstermektedir. Doğayı hem sömürüp hem de doğayla nasıl uyumlu yaşanabileceği sorusunu da yine birçok oyununda dile getirir. Bunun için savaşılan insanların sonunu ise ortama uyum sağlayamayan ve dışlanan karakterler olarak ortaya koymuş ve doğal seleksiyonla ilişkilendirmiştir. Ibsen oyunlarında genellikle karamsar bir hava hakimdir ve insan evrimini asla ilerlemeyen bir süreç olarak görür. 1897 tarihinde bu durumu şöyle ifade eder:

“İnsan ırkının gelişimi, başından beri yanlış yola saptı. Sevgili dostlarımız, kendilerini deniz canlılarına dönüştürmüş olmalılar.” (Aktaran: Shepherd-Barr, 2015: 78)

Genel olarak baktığımızda Ibsen’in evrim ve doğa bilimleriyle yakından ilgilendiğini ve etkileneceğini bunu oyunlarına aktardığı görülmektedir. *“Aslında, doğa bilimlerinin evrim hakkındaki öğretisinin hayatın ruhsal unsurlarıyla da alakalı olduğunu düşünüyorum.”* (Aktaran: Shepherd-Barr, 2015: 66) diyerek Darwinci bir bakışı benimser. Michael Meyer’in da belirttiği gibi:

“Ibsen’in en derin ve radikal fikirlerle ilgilenmesi, hem seyircileri hem de okuyucuları temel yaşam kavramları üzerinden sorgulamaya zorladı. Bu Darwin veya Karl Marx veya Sigmund Freud okumak gibiydi.” (Aktaran: Shepherd-Barr, 2015: 64)

Ibsen oyunlarında kalıtım unsurunun ise ataerkil bir miras olarak karşımıza çıktığını görürüz. Doğa bilimlerinin ve özellikle Darwin’in kalıtım ve çevre üzerine düşüncelerinin etkisi Ibsen oyunlarında dikkat çekmektedir. Ibsen’in hem kendi hayatında hem de yaşadığı dönemde toplumda ağırlıklı olarak görünen ataerkil baskı oyunlarına da yansımıştır. Kalıtımı sadece biyolojik tarafı ile değil, düşünsel olan boyutuyla da ele alan Ibsen, ataerkil miras yoluyla düşünsel bir etki yaratır.

Düşünsel boyutuyla ele aldığı taraf, insanın yetiştirilme biçiminden, toplumdaki ahlak kurallarına kadar birçok başlığı kapsar. Bu durum ise, çevrenin bağlayıcılığı ile ilişkilidir. İnsan doğduğu andan itibaren yaşadığı evin kurallarına, aile

yapısına; daha sonra ise toplumun kurallarına bağlıdır.

“Yüzbaşı Alving’in Bayan Alving’in kanında ve vücudundaki varlığı, Oswald’ın zührevi hastalığının düşündüğünden çok daha derin ve daha karanlık bir kalıtım oluşturur. Onun içindeki ve çevresindeki hastalık ve hayaletler, bir dilin mirası, söylemi ve ataerkilliğin yarattığı bir gerçekliktir. Sonuç olarak oyun, Bayan Alving’in kendi içindeki bu istenmeyen varlıkla mücadelesini anlatıyor.” (Shideler, 1997: 291)

Aileden geçen geleneksel değerler, eski fikirler, toplumun ortaya çıkardığı kurallar insana geçmişten kalan kodlardır. Bunun için de oyunlarının yapısında andan geçmişe giden bir yolculuk vardır. *“Genetik kalıtım motifi kullanılarak, geçmiş bugüne getirilir.”* (Sevim, 2010: 50). Geçmiş, kimi zaman babadan kalma bir hastalık olarak, kimi zaman ise toplumun dayattığı düşünsel baskılar olarak ortaya çıkar. Bazen de bir ses, bir fotoğraf ya da bir tabanca olarak karşımıza bir anlamda gizli bir oyun karakteri olarak çıkar.

Ibsen karakterleri de işte bu geçmişten kalan mirasla savaşım halindedir. Kendi özgürlüğüne kavuşabilmek için hem içsel hem de dışsal faktörlerle savaşan ve devinen karakterler, *“kalıtımla gelen bireysel özelliklerine, gövde ve ruh yapısına, toplumsal ortamına, bu ortamın ekonomik koşullarına, töresine, değer yargılarına tutukludur.”* (Şener, 2010: 167).

Kalıtım ve çevre unsurlarıyla çatışma, Ibsen oyunlarında çoğu kez ölümle sonuçlanır. Doğal yollarla gerçekleşen bu ölümlerin yanı sıra bazı

karakterlerin kendi kararıyla ölümü tercih ettiği görülür. Ibsen, oyunlarında karakterleri ölüme götürerek ataerkiyi; geçmişten kalan kalıtsal hastalıkları ya da davranışları ve böylece döngüyü yok eder. Yok etmeye toplumun en küçük oluşumu olan aileden başlar ve toplumu *evlatlara, babalarının günahlarını çektirterek* temizler.

2. Ölümü Seçen Ibsen Karakterleri

2.1. Hortlaklar – Oswald

Hortlaklar oyununda karşımıza çıkan Oswald, babasından kendisine geçmiş olan frengi hastalığı taşımaktadır. Annesi Bayan Alving, Oswald’ın, babasından uzak kalmasının en doğrusu olacağını ve böylece onun hareketlerine şahit olmayacağını düşünerek, okuması için küçük yaşta yaşadıkları ortamdan uzaklaştırır. Ancak babasının ölüm yıldönümünde tekrar evine dönen Oswald, daha ilk anda ağzında pipo ile karşımıza çıktığında babasına benzetilir.

“MANDERS: Oswald ağzında pipo kapıdan içeri girdiğinde onu bir an için babası sandım.”

(...)

“MANDERS: ... Oswald’ın yüzündeki o ifade, ne bileyim, ağzının aldığı biçim... bana hemen Yüzbaşı Alving’i hatırlattı. Hele pipo içişi, tam da babası gibi...” (Ibsen, 2001: 31)

Annenin tüm korumacı yaklaşımına, oğluna yazdığı mektuplarda Oswald’ın kafasında farklı bir baba imajı çizmek için uğraşmasına rağmen, Bayan Alving’in gözlerinin önünde kocası

Yüzbaşı Alving durmaktadır. Hortlaklar, "oğulun babaya dönüşme hikayesidir." (Ejder, 2018: 86).

Bayan Alving'in annelik görevini yerine getirmek için Oswald'a yazdığı mektuplarda ortaya çıkardığı baba imajı tamamıyla gerçekten uzak ve kurmaca bir imaj olmakla beraber oyunda Oswald'ın dile getirdiği "Babam için ne yapsam azdır" (Ibsen, 2001: 33) sözü de gerçekliğini yitirir.

Ataerkil toplumun getirmiş olduğu dayatmalar nedeniyle aşık olduğu adamla değil, annesi ve ablasının ısrarlarıyla maddi gücü elinde bulunduran Yüzbaşı Alving ile evlendirilen Bayan Alving, tabiatına aykırı bir konumdadır ve mutlu bir evlilik sürdürmez. Buna bir de Yüzbaşı Alving'in hovardalıkları, alkole düşkünlüğü de eklenince toplumsal yargılar içerisinde kendini baskılar. Hiç kimse ile bu durumu paylaşamaz ve bu şekilde kocasının ölümüne kadar yaşamını sürdürür.

"Bn. ALVING (sabit bakışlarla, MANDERS'a): Oysa olmak istediğim kadın Oswald'ı bir kenara çekip kulağına gerçeği söylemekten kaçınmazdı: "Dinle oğlum," derdi ona, "senin baban ahlaktan nasibini almamış biriydi..." (Ibsen, 2001: 51)

Ancak "ahlaktan nasibini alamamış biri" diyerek Yüzbaşı Alving'i tanımlarken Oswald'ın, babasından hem frengi hastalığını hem de alkole ve kadınlara düşkünlüğünü aldığından habersizdir. Birinci perdenin sonunda Oswald'ın Regina'ya yaptıklarını görünce gözlerine inanamaz. Ölü kocası tam da karşısında tüm gerçekliğiyle yaşamaktadır.

"Bn. ALVING: Hortlaklar. Odadan Regina ile Oswald'ın sesini duyunca hemen önümde bir çift hortlak görmüş gibi oldum. Yavaş yavaş hepimizin birer hortlak olduğunu düşünüyorum, Bay Manders. Anne babalarımızın ruhları bizim içimizde yaşamakla kalmıyor, bunun yanı sıra öldü sayılan her türlü inanç ve düşünce de yeniden ortaya çıkıyor. Bunlar içimizde uykuya yatmış gibi; varlıklarından haberdar bile değiliz; ama yine de onlardan kurtulamıyoruz. Ne vakit bir gazete alıp okusam satır aralarından kayıp giden hortlaklar görüyorum sanki. Hortlaklar bütün dünyayı sarmış... her yerde... kum gibi kayıyorlar. Bizse aydınlıktan öylesine korkuyoruz ki, hepimiz." (Ibsen, 2001: 54)

Bayan Alving, gördükleri karşısında şaşkına döner ve geçmişinden kurtulamayacağını bu şekilde dile getirir. Yaşadığı ataerkil toplum, kocası Yüzbaşı Alving, anne ve babası dahil herkesin inanç ve düşüncelerinden kurtulamadığını dile getirir.

"Bayan Alving'in sadece biyolojik özelliklerin davranışlarımızı belirlediğine dair bir söylem kurmadığına dikkat etmek gerekir. Kullandığı hortlak mecazını "her türlü insan ve düşünce" şeklinde genişletmektedir. Okuduğu gazeteden örnek vermesi ile gündelik hayatın her alanını kuşatan bir şeyden bahsettiğini ima eder." (Keskin, 2012: 34)

Paris'te, ailesinden uzakta resim eğitimini sürdüren Oswald, bir yandan da ailesinin ya-

nında olmaması nedeniyle aile içi görevlerini bilmeyen ve bundan dolayı da aile işlerinin yürütülmesi konusunda deneyimli olmayan biridir. Hala bir aile kuramamış ve iş gücünü eline alamamış olan Oswald, toplumun bakış açısına göre döneme uyum sağlayamamış bir birey olarak karşımıza çıkar.

Oswald, kalıtsal olarak kendisine geçen hastalığı nedeniyle baş ağrısı atakları geçirmektedir. Bu ağrılar artık öylesine artmıştır ki resim yapmasını zorlaştırmış ve sonuç olarak da doktora gitmek zorunda bırakmıştır. Doktorun kendisine söylediği *“Doğduğun gündün beri bu hastalığın tohumunu taşıyorsun.”* (Ibsen, 2001: 68) sözüne inanmaz ve annesinin yolladığı mektupları doktoruna okutur. Annesinin mektuplarda yarattığı baba imajına öylesine inanmaktadır ki doktoru da ikna eder. Oswald, hastalığın nedeni olarak kendini görür; bunun iç çatışması ve üzerine gelen atakları onu hayattan soyutlar.

“OSWALD: Daha açık konuşmasını istediğimde o bunak herif ne dedi biliyor musun?”

Bn. ALVING: Ne dedi?

OSWALD: “Babaların günahını evlatları çeker.” (Ibsen, 2001: 68)

Yetimhanenin yanmasıyla birlikte Bayan Alving'in, kocasına ait her şeyi geride bırakıp yeni bir hayat kurma planları bozulur. Ayrıca Oswald'ın Regina'ya duyduğu ilgi üzerine gerçekler gün yüzüne çıkar. Geçmiş yine net bir şekilde karşılarında somutlaşmakla birlikte karakterlerin üzerindeki gerilimi arttırarak onları köşeye sıkıştırır. Kalıtımın babadan geçen bu

kötü özellikleri ile Oswald, kaçamayacağı kaderine hapsolür. Ve geçmiş Oswald'ı tüketmek üzeredir. Aynı zamanda Bayan Alving de geçmişinden kaçamamış ve geçmişiyte tekrar karşı karşıya kalmıştır. Şimdinin içinde kaçamadıkları bir geçmişte yaşayan anne ve oğul, her ne kadar hayatlarını temize çekmek isteseler de bunu başaramazlar.

“REGİNA: Eğer Oswald babasına çekmişse, ben de anneme çekeceğim herhalde...”
(Ibsen, 2001: 91)

Oswald için dayanak olan Regina'nın, annesiyle aynı kaderi yaşamaktan kaçmak için evi terk etmesiyle, Oswald, tutunduğu son dalı da yitirir. Artık annesiyle birlikte yapayalnızlardır. Oswald, babası ile aynı kaderi paylaşmak istemez. Bu acıdan kurtulmak için en doğru yolun ölüm olduğunu düşünür.

“OSWALD: Ben ne çekiyorsam bana babamdan kalıtımla geçen şeylerden çekiyorum.” (Ibsen, 2001: 96)

Ona hayat veren kadından isteği, hastalığından ve tabii ki hayatından ilelebet kurtulması için hazırladığı morfinleri kendisine uygulamasıdır. Oswald ne yaparsa yapsın babasına benzemekten kurtulamamış; doğanın kanunlarına karşı gelememiştir. Babasının günahlarını çekmiş ve değiştiremeyeceği kaderine yenik düşmüştür.

Oswald'ın kalıtsal hastalığı ile aslında eski gelenekler ve bağınaz düşüncelerin yeni kuşaklara aktarıldığı fikri doğmaktadır. (Nutku, 2001: 116) Hortlaklar metaforunun ataerkiyi temsil etmesi ve kalıtımla gelen hastalıkların bir döngüye gir-

mesi, aslında geçmişin değişmezliği; ataerkinin sürekliliğini ifade etmektedir. Oswald'ın ölümü tercih etmesiyle birlikte, bu ataerkil düşünceye de bir son verilmiş olur.

2.2. Yaban Ördeği – Hedvig

Yaban Ördeği oyununda Ekdal ailesinin küçük kızı Hedvig'in ise kalıtsal olarak görme problemi taşıdığını görürüz. Annesi Gina'nın, Bay Werle'nin evinde hizmetçilik yaptığı sırada Werle ile gizli bir ilişkisi olmuştur. Daha sonra ise Hjalmar ile evlenen Gina, çocukları Hedvig ile her ne kadar maddi imkansızlıklar içinde olsalar da mutlu bir hayat sürmektedirler.

Gina'nın, çocuğun kimden olduğuna dair net bir bilgi vermemesine rağmen oyunda Bay Werle'nin de eskiden beri yaşadığı göz problemi, kalıtsal olarak Hedvig'in hastalığı Bay Werle'den almış olma ihtimalini arttırır. Oyunun başlarında Bay Werle ile oğlu Gregers'in konuşmalarında, Werle'nin göz probleminden bahsedilir.

“WERLE: Evet. Görüyorsun, eskisi gibi çalışacak durumda değilim artık. Gözlerime dikkat etmek zorundayım Gregers; çünkü gözlerim epey zayıfladı.

GREGERS: Senin gözlerin eskiden beri hep zayıftı zaten.” (Ibsen, 2015: 22)

Bay Werle'nin yaşadığı göz problemini, oyunun ilerleyen bölümlerinde Hedvig'in de yaşadığını görürüz. Doktora gidip tedavi görmesine rağmen, Hedvig'in gözü için bir çözüm yolu yoktur. Hedvig, kalıtsal olarak kendisine geçen hastalığı ile yaşamak zorundadır. Bu, onun kaçamayacağı kaderidir.

“HJALMAR: Şimdiden ilk belirtiler ortaya çıktı. Belki daha uzun zaman böyle gidecek. Ancak doktor sonunda bunun kaçınılmaz olduğunu söyledi.

GREGERS: Aman ne korkunç bir felaket bu! Nerden geliyormuş bu hastalığı?

HJALMAR (İçini çekerek): Olasılıkla kalıtımla ilgili.

GREGERS (Şaşkınlıkla): Kalıtım mı?” (Ibsen, 2015: 38)

Hedvig ve babası bildiği Hjalmar arasında çok sıkı bir bağ dikkat çeker. Hjalmar'ın sıkıntılı olduğu zamanlarda Hedvig, babasının gönlünü almasını bilir. Babasına olan sevgisinin gücü ve aralarındaki kuvvetli ilişki oyunda birçok defa karşımıza çıkar.

“HJALMAR (Heyecanla): Evet, çocuğum... O ilk sırada! Yanıma gelsene Hedvig. (Hedvig'in saçlarını okşayarak) Söyle bakayım, yarın senin için ne günü?

HEDVIG (Babasının ceketini çeker): Hayır baba, asla söylememelisin.

HJALMAR: Yapabildiğimin ne kadar az olduğunu düşündükçe kalbime bıçaklar saplanıyor; yalnız, tavan arasında yapacağımız küçük bir festival olacak.

HEDVIG: Ne demek, çok harika olacak.

RELLING: Şu ilginç buluşun ışığı doğunca ya kadar sen sabret Hedvig.

HJALMAR: Evet, bak göreceksin... Hedvig.

Senin geleceğini sağlamaya kesinlikle karar verdim. Hayatın boyunca rahat içinde yaşamalısın. Senin için bir talepte bulunmak istiyorum... herhangi bir şey. Fakir mucidin özel bir ödülü olmalı bu.

HEDVIG (Babasının boynuna sarılır ve kulağına bir şeyler fısıldar) Ah sevgili babam benim, biricik babam!" (Ibsen, 2015: 69,70)

Ancak bu kuvvetli ilişki, oyunun kaderini değiştiren en büyük etkenlerden biridir. Hedvig'in, Werle'nin çocuğu olduğunu öğrenmesi ile birlikte bu ilişki bir anda bozulur. Artık Hedvig'in kaderi, oyunda simgelenen *yaban ördeğinin* Werle tarafından vurulup, iyileşmesi için Hjalmarlara gelmesi gibi Hedvig de dışarıdan gelmiştir ve bir kafesin içinde sıkışıp kalmıştır. Hjalmar, gerçekçi öğrenmesiyle yaban ördeğini öldürmek ister ancak yapamaz.

"HJALMAR: Elimden gelse o lanet yaban ördeğini boynunu koparmak isterim.

HEDVIG (Çığlıkla): Yaban ördeği mi!

GINA: Duyulmamış bir şey bu!

HEDVIG (Babasını sarsarak): Ama baba! O benim yaban ördeğim!

HJALMAR: Bu yüzden yapamıyorum ya! Senin diye, yüreğim elvermiyor... kıyamıyorum. Ancak içimden gelen bir ses bana, bunu yapmalısın, diyor. Kendi evimin içinde başka birine ait olan bir yaratığın bulunmasına katlanamam..." (Ibsen, 2015: 78)

Hedvig, babası bildiği adama artık

ulaşamamaktadır. Hjalmar, Hedvig'in kendi çocuğu olmadığını öğrendiği andan itibaren sert bir tavır takınır ve kalıtsal hastalık neticesinde ne gözlerine bakar ne de onu yanında görmek ister.

"HJALMAR: Yanıma gelme Hedvig! Git, uzaklaş benden! Seni görmeye tahammülüm yok. Ah o gözler! Hoşça kal!" (Ibsen, 2015: 96,97)

Burada da yine kaçılmayacak kader olgusu devreye girer. Hastalık Hedvig'in sadece gözlerini değil yaşamını da ellerinden almak üzeredir. Hedvig, yaban ördeği gibi kanatlarından yaralanmış ve artık denizin en dibine batmaya başlamıştır. Ancak Hedvig, babasıyla olan bağına o kadar inanmaktadır ki, onun kendisini en dipten kurtaracağına emindir.

"HEDVIG: Evet ama... bana göre babam yine de beni sevebilir. Evet, daha da çok sevebilir hem de... Yaban ördeği de bize hediye olarak geldi. Ama ben onu delicesine seviyorum." (Ibsen, 2015: 98)

Ancak, Hjalmar onu dipten alıp kurtarmamış ve yapayalnız bırakmıştır. Gizli kalan geçmiş ve kalıtsal miras, tüm kötülüğüyle Hedvig'in dünyasını karartır ve köşeye sıkışan Hedvig'e büyük bir sorumluluk yükler. Hedvig, Gregers'in söylemi üzerine babasına sevgisini kanıtlamak ve onu tekrar kazanmak için çok sevdiği yaban ördeğini vurmaya kalkışır ama ona kıyamaz. Hjalmar'ın tekrar kendini kabullenmeyecek olması düşüncesi, silahla kendini göğsünden vurmasına neden olur.

Ibsen burada kalıtım ve çevre faktörünün altını çizerek Hedvig'in kaderini belirler. Ibsen'in sembolik olarak yaban ördeğiyle ilişkilendirdiği Hedvig, ortamına uyum sağlayamayan bir karakter olarak yaşama tutunamaz.

Oyunun kaderini değiştiren bir karakter olan Gregers ise Hedvig'in ölümüne giden süreçte önemli bir yer tutar. Gregers'in, Ekdalların evine girip, mutlu bir aile illüzyonunu bozması onun doğruluk hastalığından değil nefretten beslenmesinden kaynaklanır. Babasına söylediği *"Eğer bundan sonra yaşamaya devam edeceğem, hasta vicdanıma bir tedavi yolu bulmalıyım."* (Ibsen, 2015: 73) sözünden yola çıkarsak tedavi yolu olarak babasını yok edemeyen Gregers, Ekdalların evine saldırıda bulunur. Aslında yıllardır Ekdallara sahte bir mutluluk veren Werle, Gregers'in tutumuyla geçmişin tüm hastalıklı sınırlarını ortaya çıkarır ve Hedvig'in ölümüyle oyun sona erer. Ancak burada özellikle durmamız gereken konu Gregers'in Hedvig'in ölümünden sonra Relling ile yaptığı konuşmada hayattaki rolünün belirlenmiş olmasından duyduğu mutluluğu dile getirmesidir ve *"Masada on üçüncü olmak."* (Ibsen, 2015: 123) diyerek Ibsen, Hristiyan ataerkil söylemden; geçmişten kalan tüm bağnaz fikir ve düşüncelerden yola çıkarak bunun sonucundaki yıkımı bize gösterir.

Oyunun sonunda Yaşlı Ekdal'ın söylediği *"Orman intikamını alıyor."* (Ibsen, 2015: 120) sözü ise Ibsen'in doğa bilimlerine olan yakınlığını gösterir. Yaşlı Ekdal'ın, Werle ile yaptığı işbirliğinde yasa dışı ağaç kesmesinin sonucu olarak Ekdal'ın, Hedvig'in ölümünden sonra bu sözleri söylemesi doğa ile uyumlu bir şekilde yaşamamanın ve

çevreye uyumlu olmamanın trajediyle sonuçlanacağı şeklinde yorumlanabilir.

2.3. Hedda Gabler – Hedda

Hedda, silahlarla yetiştirilmiş, ata binmeyi seven, dik başlı, annesiz büyümüş bir general kızı olarak karşımıza çıkar. General Gabler ne kadar hırçın yetiştirmiş olursa olsun, Hedda aynı zamanda dış dünyaya karşı savunmasızdır. Hedda, Ibsen oyunlarındaki diğer evli kadın karakterlerden daha aykırı bir görünüm çizer. Kocasını sevmediği ve zorunlu bir evlilik olduğunu oyunun bazı bölümlerinde ima eden Hedda, ataerkil yapının kuralları doğrultusunda, yaşı geçmek üzereyken sevmediği bir erkekle evlenir.

"HEDDA: Gerçekten onunla bununla dans etmekten yorulmuştum sevgili Brack. Zaman akıp gidiyordu..." (Ibsen, 2011: 142)

Hedda'nın, General babası tarafından yetiştirilmiş olmasının baskısı, onun karakterinde hep karşımıza çıkar. Babasından kalan bu miras, onun tüm yaşamını etkilemiştir. Annesiz yaşamış olmanın ve bir general kızı olmanın getirdiği duygusal yapı, onu anneliğe ya da çocuk sahibi olmaya karşı duygusuzlaştırmıştır. Oyunda Bayan Elvsted, Brack ya da Juliane Tesman tarafından söylenen çocuk söylemleri kendisinin ilgisini çekmez.

"Ibsen, oyun için yazdığı notlarda Hedda'yı "anne olmak için yaratılmamış" bir kadın olarak tanımlar. Evlilikte erkek merkezi aile yapısını alt üst eden Hedda, anne olma konusunda da dönemin evli kadından bekle-

nen şekilde davranmaya çok uzaktır.” (Ak-pınar, 2013: 238)

Hedda, yetiştiği çevreden farklı bir çevreye geçmiş hem de toplum kadının üzerine belli sorumluluklar yüklemiştir ancak bunları kavramakta zorluk çekmekte ve kendini var etme problemleri yaşamaktadır.

“BRACK: Niçin olmasın, diğer kadınların çoğunluğu gibi, aynı şeyleri yapamaz mısınız?”

HEDDA (Balkon kapısında) Rica ederim konuşmayın artık! Zaman zaman düşünüyorum da, dünyada yalnızca bir şeye yeteneğim olduğunu sanıyorum.

BRACK (Onun yanına gider): Sormama müsaade eder misiniz, nedir bu yeteneğiniz?

HEDDA (Dışarı bakarak): Can sıkıntısından ölmeye.” (Ibsen, 2011: 148,149)

Babasıyla büyüdüğü için kendini babasına yakın hisseden Hedda, kocasının tam aksi karakterdedir. Tesman ise halaları tarafından büyütülmüş ve narin bir kişilik olarak çıkar karşımıza. Ama Hedda'nın doğduğundan beri gördüğü erkek profili, General Gabler'dir. Ancak Tesman, onun kontrolünü sağlayabilecek bir yapıda değildir.

“HEDDA (Salon içinde gezinir) : Ama her halükarda beni teselli edecek bir şey var gene de.

JÖRGEN (Büyük bir sevinçle) Ah Allahım çok şükür sana! Neymiş o Hedda?

HEDDA (Arka odaya açılan geçitte durur ve ona küçümseyerek bakar): Tabancalarım Jörgen!

JÖRGEN (Korkuyla): Tabancalar mı?

HEDDA (Soğuk bakışla): Babam General Gabler'in tabancaları.” (Ibsen, 2011: 137)

Yetiştigi ortam itibariyle edindiği tüm bu davranışları ile diğer kadınlardan ayrılan Hedda, gençliğinde de aynı hırçın tutumunu sergiler. Yıllar sonra karşılaştıkları Bayan Elvsted, okul yıllarında ondan korktuğunu dile getirir.

“ELVSTED: Tabii, müthiş bir korku hem de... Ne zaman merdivenlerde karşılaşırsak, daima saçlarımı çekerdiniz.

HEDDA: Gerçekten mi? Bunu ben mi yaptım?

ELVSTED: Hatta bir gün bana saçlarımı kökünden yakacağınızı söylemiştiniz.” (Ibsen, 2011: 125)

Hedda, her ne kadar hırçın görünse de dış dünyaya karşı ürkektir. Çünkü babası ile birlikte var olmuş ve babasının komutasından ayrılmadan yetişmiştir. Ev içinde bir yaşam sürmüş ve şimdi de evlenerek bir başka evde aynı kafesin içinde yaşamını devam ettirmektedir. Yeni evinde de geçmiş halen yaşamakta, babasının portresi onu hala gözetlemektedir. Hedda, toplumun gerektirdiği kurallara uymuş ve o kurallardan çıkma cesareti gösterememiştir. Bayan Elvsted, cesur davranarak kafesinden kurtulmuş ve yeni bir hayat için harekete geçmiş, sevdiği adam için evini terk etme cesaretini göstermiş-

tir. Geçmişte Bayan Elvsted'e yapmak istediği bu hareketi, geçmişte sevdiği Lövborg'la birlikte çocukları olarak gördükleri kitaplarını yakarak yapar.

"HEDDA: İşte çocuğunu yakıyorum Thea! Kızıl saçlarını ve seni! (Sobaya birkaç sayfa daha atar) Senin ve Ejlert Lövborg'un çocuğunuzu. (Kalanları da atar) Şimdi yanıyor... şimdi çocuğu yakıyorum." (Ibsen, 2011: 187)

Geçmişine hapsolan ve harekete geçme cesareti gösteremeyen Hedda, geçmişte aşık olduğu Lövbord'dan da babalık vasfını böylece almış olur. Lövborg ile gençlik yıllarına dair geçen konuşmaları, sanki geçmişin tekrarı gibidir.

"LÖVBORG (iki elini ovuşturarak): Peki niçin o zaman eyleme geçmediniz! Beni vurmakla tehdit etmiştiniz o zaman, niçin ateş etmediniz."

HEDDA: Skandal çıkmasından çok, ama çok korkmuştum."

LÖVBORG: Evet işte, siz aslında korkak birisiniz."

HEDDA: Hem de dehşetli korkak..." (Ibsen, 2011: 159)

Hedda'nın gençken ilişki yaşadığı Lövborg ile geçen konuşmasında, yine aynı hırçnlıkla karşılaşırız ancak diğer yandan bir skandal çıkmasından da korktuğunu anlarız. Dış dünyadan, toplumdan da bir o kadar korkmaktadır Hedda. Ataerki yapının baskısı, bu aykırı ve hırçn görünen kadında da net bir

şekilde ortaya çıkmakta ve onu hareketsiz bırakmaktadır.

Hedda'nın babasından miras kalan tabanca ise aslında onun sonunu getirecek olan obje olarak karşımıza çıkar. General bir babanın kızı olarak hırçn ve dik başlı olan Hedda, babasından kalan tabancayı Lövborg'un kendisini vurması için ona verdiğinde kaçınılmaz kaderi belirmiş olur. Kalıtım, kaderini tamamen sarmıştır. Bir asker kızı olarak ise asla esir düşemez. Brack'ın, Lövborg'un kendini vurduğu tabancanın Hedda'ya ait olduğunu öğrenmesi sonucu ömür boyu onun esareti altında kalacağı fikrine dayanamayıp hayatına son verir.

"BRACK (Yavaşça fısıldayarak) : Sevgili Hedda, bu hakkı kötüye kullanmayacağımdan emin olabilirsiniz."

HEDDA: Ama ne var ki hakimiyet hep sizde olacak. Sizin arzularınız ve istemlerinize tabi olacağım. Bu, özgür olmamak demek. Yani bir tür esaret! (Yerinden hızla kalkar) Hayır, mümkün değil! Böyle bir düşünceye katılamam! Asla ve hiçbir şekilde!" (Ibsen, 2011: 204)

Bu trajik son, çevre ve kalıtsal faktörlerin sonucu gibi görünse de aslında Ibsen daha derinde kalıtsal mirasın önüne geçerek, hamile olan Hedda'nın kendini öldürmesiyle soyunun bitmesini ve aslında kasıtlı olarak ataerkiyi yok etmeyi amaçlar. Böylece geçmişin tüm kötülükleri, fikirleri de Hedda ile birlikte yok olup gidecek ve toplum, zehirleyebilecek bir birey bulamayacaktır.

2.4. Rosmerler – John Rosmer

Bulunduğu bölgenin en saygın ve güçlü din adamları soyundan gelen John Rosmer, kendi de geçmişte rahiplik yapmış ve insanlığı bu uğurda yücelteceğine inanan bir insandır. Evlerinde yardımcı olarak çalışan genç ve özgürlükçü düşünceye sahip Rebekka ve geçmişte öğretmenliğini yapan Ulrik Brendel ile yaptığı konuşmalar onu etkilemiş, özgürlükçü bir düşünceyi benimseyip kilise ile bağlarını kopmasına neden olmuştur.

“ROSMER: O halde size şunu söylemek istiyorum, kendimi tamamen özgürleştirdim. Bütün her şeyden bağlarımı kopardım. Artık kilisenin öğretilerine de bağlı değilim. Bütün bunlar artık ebediyen son bulmuş şeyler benim için. Hepsini aşmış geçtim.” (Ibsen, 2013: 50)

Ancak bu oyunda da toplumsal baskı, geçmişten bugüne gelen kalıtsal unsurlar eşliğinde Rosmer'in yaşamını nefes alamaz hale getirir. Eşini iki yıl önce kaybetmiştir ancak ne karısı ne de ataları onu rahat bırakır.

“REBEKKA: Rosmersholm'da insanlar ölülerine ne kadar bağlı kalıyorlar.

HELSETH: Bana kalırsa, asıl ölümler Rosmersholm'a bu kadar bağlılar, Bayan West.

REBEKKA (Ona bakarak): Ölümler mi?

HELSETH: Evet, nerdeyse onların geride bıraktıklarından ayrılamadıkları söylenebilir.

REBEKKA: Bunu nerden çıkarıyorsun peki?

HELSETH: Aksi takdirde o soylu beyaz at ortaya çıkmazdı gibi geliyor bana.” (Ibsen, 2013: 8)

Ölüleri simgeleyen beyaz at, liberal düşünceye yönelen Rosmer'in peşini bırakmaz. Bu geleneksel ve işlevini yitirmiş kalıtsal düşüncelerine kadar inkâr etse de onlardan kaçamaz. Tıpkı karısının intihar ettiği köprüden geçemediği gibi yolunu değiştirir ya da görmezden gelir ama geçmişin varlığı somut bir şekilde Rosmer'in etrafını sarar.

“KROLL: Ama senin aile geleneklerine karşı da bir görevin var, Rosmer! Bunu unutma! Rosmersholm, uzun geçmiş tarihi olan, ahlak ve sistemin hâkim olduğu bir yerdir; bu yer, toplumumuzun en seçkin insanları tarafından hep saygıyla tutulagelmıştır. Bütün bu bölge Rosmersholm'ü örnek kabul eder. Eğer sen, Rosmer ailesinin bu geleneksel saygınlığını ortadan kaldıracak olursan, bu ağızdan ağıza dolaşarak çevrede uğursuz ve onarılamaz bir kargaşaya neden olacaktır.” (Ibsen, 2013: 46,47)

Rebekka'nın, Rosmerlerin evine gelmesiyle her şey bir anda değişmeye başlar. Rosmer'in, gizliden gizliye sevgi duyduğu Rebekka ile yaklaşması, karısı Beate'nin kendini kötü hissetmesine neden olur. Zaten kocasına bir çocuk veremeyen ve Rosmer soyunun devamını getiremediği düşüncesi ile kendini işe yaramaz olarak gören Beate, değirmenlerden kendini atarak intihar eder. Oyun bu yas ortamında açılrsa da Rosmerlerin aslında genel bir yas durumunda yaşadığını Helseth'den duyuyoruz.

“HELSETH: Rosmersholm’da küçük çocuklar bağırılmazlar, Bayan West.

REBEKKA (Ona şaşkın bakar): Bağırılmaz mı? Nasıl olur?

HELSETH: Evet. Bu malikanede ta eski çağlardan beri çocuklar bağırarak ağlamaz.

REBEKKA: Gerçekten çok garip bir şey...

HELSETH: Evet. Garip değil mi? Öyle bir süsle işte Rosmerler. Ayrıca başka gariplikleri de var bunların. Büyüdükleri zaman da hiç gülmezler. Bütün hayatları boyunca bir kere bile...” (Ibsen, 2013: 68)

Rosmer, geçmişin fikirlerinden, toplumsal baskıdan, atalarının ruhlarından kurtulamaz. Beate’nin, Rosmer ve Rebekka’nın aşklarını yaşayabilmeleri için intihar ettiğini öğrenmesi üzerine Rosmer, Beate’nin ölümünden kendini sorumlu tutar. Geçmişin ruhları tamamıyla kendini sarar ve bunun baskısı altında ezilir.

“ROSMER: Ah bu düşünceler, bu korkunç hayaller. Hiç kaybolmuyorlar. Çok derinden hissediyorum. Biliyorum, şimdiki gibi devamlı tekrar tekrar üzerime çullanacaklar... sonra benden önce davranıp bana ölümü hatırlatacaklar.

REBEKKA: Rosmersholm’un beyaz atı gibi.” (Ibsen, 2013: 61)

Toplumun ahlak düzeni, bir kadını susturmuş, çocuk veremeyen bir kadının görevini yerine getiremediği algısını oluşturmuş ve bunun sonucunda Beate’nin intiharına neden olmuştur.

Ancak bu kıvılcım Rosmer’e de sıçramış ve o da benzer bir ölüme doğru ilerlemektedir. Eski den inandığı şeylere bile inanmayan, boşlukta ve acı çeken bir karakter olarak, Rebekka’dan, Beate’nin gittiği yoldan giderek sevgisini kanıtlamasını ister. Oyunun dönüm noktası ise burasıdır. Aslında toplumun ahlak düzeninden de öte Rosmerlerin bir düzeni vardır ve bu düzen insanı yok etmektedir. Bundan dolayı da Rebekka’nın kaderi Beate’nin kaderine dönüşür ve bulunduğu çevrenin; Rosmerlerin etkisi altına girer. Rosmer’in savaşı ise kendisiyledir. “Kendi davama ben bile inanmıyorum artık.” (Ibsen, 2013: 104) derken toplumla olan savaşından değil geçmişiyle olan savaşından geri çekilmektedir. Rebekka’nın tutumu ise Beate gibi, Rosmer’in iyiliğini düşünüp onu tıpkı kendini aydınlattığı gibi tekrar binlerce insanı aydınlığa kavuşturabilmesi için canına kıymaya gönüllü olur.

“REBEKKA: Burada hala Rosmersholm’un kuralları altındayım... en azından şimdi, şu anda. Cezamın kefareti neyse ödeyeceğim.” (Ibsen, 2013: 106)

Rosmer, ona kalıtsal olarak kalmış tüm fikir ve düşünceleri atmış gibi görünse de aslında temelinde tüm bunlar ruhuna işlemiş kodlar olarak karşımıza çıkar. Bunu, Rebekka’ya ölmeyi teklif ettiğinde açık bir şekilde görürüz. Otoritesini zorla Rebekka’ya empoze eder ve sonrasında da kendisinin de onunla atlayacağını söyleyerek aslında bir nevi onu da yanında feda eder.

Rosmer’in rahip atalarının geçmişten bugüne aktardıkları düşünsel miras nasıl Rosmer’i etki-

si altına alıp onu hapsedtiyse, toplumun ataerkil yapısı, ahlak düzeni de Rosmer'e çocuk veremeyen Beate'nin intiharına neden olur. Bu durumda Beate, aslında kalıtsal mirası çocuk veremeyerek durdurur. Ancak derinde geçmişiyile çatışan ve bu çatışmadan başarılı çıkamayan Rosmer, Rebekka ile yeni bir hayat inşa edeceğini düşünürken aslında onun da mutluluğunu sömürür. Harekete geçme gücünü kaybeden Rebekka'yı da yanına alarak intihar ederler ve Rosmerler'in soy ağacı böylece son bulur.

Sonuç

Ibsen, oyunlarında özgür bir düşüncenin altını çizer. Ona göre, ataerkil yapı, insanın tabiatına aykırıdır ve insanı mutsuzluğa götürmekle birlikte insanın tüm devinimleri ve özgürleşme çabalarını boşa çıkarır. Ataerkil miras devam ettiği müddetçe insan özgürleşemez ve belli "görev bilinci" ile yaşamaya zorunlu hale gelir. Ataerkil yapı düşüncüyü yönetir ve düşünsel olarak gelecek nesillere aktarılan her kural, insanı hapseder. Ancak insan geçmişten bugüne miras kalmış bu ataerkil düzeni değiştirebilir. Çünkü bu miras insanlara düşünsel olarak aktarılmakta ve insanlar bu şekilde yaşamaya devam etmektedir. Var olmaya çalışan karakterin savaşı burada ortaya çıkar. Fakat bu kez cesaret olgusu devreye girer. Toplumun ahlak kurallarına karşı çıkamayan, geçmişin düşünsel ve kalıtsal mirasını iliklerine kadar yaşayan karakterler, hayatlarındaki düzeni değiştirebilme cesareti gösteremezler.

Kalıtsal olarak geçen her tür hastalık ve davranış ise insanın kaçamayacağı kaderini temsil eder. Kalıtsal miras olarak ortaya çıkan, baba-

dan geçen davranış ve hastalıklar, toplumun dinsel ve ahlaksal baskısı insanların özgürlüğünü kısıtlamakla kalmaz, var olmak isteyen ve direnen bu kişilerin yavaş yavaş gücünün bitmesine; sonunda da yok olmasına neden olur. Bu yok olma durumu, bazen bulunduğu ortamı terk etme aksiyonuyla olduğu gibi bazen de ölümü seçtirir. Bulduğu ortama uyum sağlayamamış, belki ait olduğu yerde güçlü olabilecek bu karakterler, geçmişin adeta bir cellat gibi yakalarına yapışmasından dolayı pes ederler. Ibsen'in bu karakterlere ölümü tercih ettirmesi ise bir döngünün sonlanması, eski bağnaz fikirlerin yok olmasıyla toplumun, zehirleyebileceği yeni bireylerden mahrum kalmasına neden olur. Ancak ölümü bir metafor olarak ele alırsak çarpık sisteme bir başkaldırı gibi değerlendirebiliriz; doğadan kopup yeni bir dünya inşa eden modern topluma uyum sağlamak, toplum baskısının altında ezilmek ya da sistemin içinde yok olmak yerine ölümü tercih ederek bu sistemin dışına çıkarlar.

Kalıtım ve çevreye bağlılık noktasında Darwin-ci düşünceden etkilenen Ibsen'in oyunlarında sıklıkla karşılaştığımız bir "son" olan ölüm olgusu, diğer karakterlerinin yanı sıra, kendi iradesi ile ölümü seçen karakterleri için kaçınılmaz bir son değil, bir tercih olarak karşımıza çıkar. Ibsen, düzene uyum sağlayamayan karakterin öylece yok olmaya yazgılı olmasına karşın, ona özgür bir seçim yapma şansı tanıyarak, eleştirel gerçekçi bir yaklaşımla kaderciliğe karşılık özgür iradenin varlığını kabul eder.

Kaynakça

Akpınar, B. (2013). *Ibsen'in Sıradışı Kadınları*. İstanbul: Foo Prodüksiyon

Ejder, Eylem (2018). "Dar Alanda Geniş Zamanlar: Ibsen Oyunlarında Yeniden Canlandırılan Geçmiş". (Ed. Kerem Karaboğa). *Tiyatroda Zaman/Mekân*. İstanbul: Habitus Yayıncılık, s.75-93.

Ibsen, H. (2001). *Hortlaklar*. (çev: İbrahim Yıldız). Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık

Ibsen, H. (2013). *Rosmerler*. (çev: T. Yılmaz Öğüt). İstanbul: Mitos-Boyut Yayınları

Ibsen, H. (2011). *Toplu Oyunları 2 – Nora, Bir Bebek Evi, Hedda Gabler*. (çev: T. Yılmaz Öğüt). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları

Ibsen, H. (2015). *Yaban Ördeği*. (çev: T. Yılmaz Öğüt). İstanbul: Mitos Boyut Yayınları

Keskin, İ. Yasin (2012). *Doğa Bilimleri ve Tiyatro Etkileşimi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü, İstanbul

Nutku, Ö. (2001). *Dram Sanatı: Tiyatroya Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi

Öndül, S. (2007). "Ibsen Kadınları İçin Sonra Bir Hayat Var mı?". *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı:23, s. 153-164

Sevim, Yasemin (2010). *Modern ve Modern Sonrası Tiyatroda Karakterin Evrimi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı, İzmir

Shepherd-Barr, Kirsten E. (2015) *Theatre and Evolution from Ibsen to Beckett*. Columbia University Press, New York

Shideler, Ross (1997). Ibsen and the Name of the Father. *Scandinavian Studies*, Vol. 69, No. 3, pp. 277-295

Şener, S. (2010). *Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları

Yetkin, S. K. (1967). *Edebiyatta Akımlar*. İstanbul: Yükselen Matbaası